

Před 120 lety se narodil Zdeněk Burian

Petr Zajíček

Před 120 lety se narodil světoznámý malíř pravěku a dobrodružství, kreslíř a ilustrátor Zdeněk Burian. Jeho tvorba je mj. spojena se životem domorodých obyvatel Země a se životem zvířat a lidí v různých prehistorických

dobách. Ilustroval stovky populárních i odborných knih a časopisů a vytvářel vědecké rekonstrukce vývoje života na Zemi. Komplexní dílo Zdeňka Buriana mnohonásobně překročilo rámec standardní umělecké práce.

Zdeněk Burian ve své pracovně začátkem 70. let. Soukromý archiv Petra Zajíčka.

Zdeněk Michael František Burian se narodil 11. února 1905 v Kopřivnici. Jeho otcem byl místní stavitel Eduard Burian (1872–1955) a matkou Hermína Burianová, rozená Barabášová (1883–1966). První léta svého života prožil v nedalekém Štramberku. Často zde navštěvoval vrch Kotouč s jeskyní Šipkou, kde byly nalezeny kosterní pozůstatky neandertálského člověka. Ovlivnily jej rovněž výtvarné výstavy, které zde viděl. V rodném městě vychodil obecnou i měšťanskou školu, kde se začal projevoval jeho nevídaný malířský talent. Podle fotografií cestovatelů Enriqua Stanko Vráze a Josefa Kořenského kreslil a maloval zvířata a obyvatele různých koutů světa. Burianovým vzorem byl slavný výtvarník Walter Paget. Celoživotním zájmem mladého umělce se stala etnografie a portrétování. To vše předurčilo jeho životní dráhu.

Překotná doba studií na akademii a první tvorba pro nakladatelství

Po dokončení měšťanské školy byl ve 14 letech přijat na Akademii výtvarných umění v Praze; díky mimořádnému talentu přímo do 2. ročníku. Začal studovat všeobecnou malířskou školu vedenou akademickým malířem Jakubem Obrovským. Život velkoměsta se studiem na Akademii však Burianovi k srdci nepřirostl. Sociální rozdíly, existenční důvody a drobné konflikty mladého malíře deprimovaly a v roce 1921 školu opouští. Studium malířství tedy neabsolvoval a později ani neobnovil, a tak se jeden z našich nejslavnějších malířů a ilustrátorů nikdy nestal akademickým malířem.

V 16 letech dostal Zdeněk Burian zakázku od nakladatele Antonína Svěceného (1871–1941). Pro knihu *Dobrodružství Davida Balfoura*, jejímž autorem byl R. L. Stevenson, namaloval 16 kvašů. Do dalších titulů pak vytvořil přes 100 ilustrací.

Po ukončení studií pokračuje jeho ilustrační činnost a zároveň podniká četné dobrodružné trampské výpravy. V roce 1924 poznává svoji budoucí manželku Františku Loudovou (1904–1979), se kterou se v roce 1927 oženil.

Významnou kariérní epizodou Burianova života byla spolupráce se Stanislavem Nikolauem, redaktorem a spoluautorem časopisu *Širým světem*. Od roku 1924 časopis postupně publikoval 560 Burianových ilustrací. Jeho tvorby Nikolau využil i pro knižní publikace, které redigoval.

Sídliště neandrtalců, 1950. Zdeněk Burian © heirs

Pohřeb do ohniště, 1958. Zdeněk Burian © heirs

Fenomén Vilímk a další nakladatelé

Stále velmi mladý, ale přesto již vyzrálý malíř a ilustrátor Zdeněk Burian zahájil v roce 1927 rozsáhlou spolupráci s jedním z našich nejvýznamnějších nakladatelů, Josefem Richardem

Vilímkem (1860–1938). Je to téměř neuvěřitelné, protože Burianovi bylo teprve 22 let. Vilímk měl samozřejmě nakladatelskou činnost v krvi. Jeho otec byl zakladatelem a vydavatelem známého pražského nakladatelství. V několika časopisech vydávaných Vilímkem vycházely stovky Burianových ilustrací. Zpočátku to byly *Humoristické listy*

Sloupské jeskyně, Památník Karla Absolona, MZM Brno. Zdeněk Burian © heirs

a *Humoristický kalendář*, později ilustroval *Dobrodružný svět* a dětský časopis *Malý čtenář*. Zároveň však Burian vytvářel i kvalitní obrazy a ilustrace pro Vilímkovy knižní publikace J. Verna, R. Kiplinga a dalších, kterých vzniklo přes 1 200.

Spolupráci podobného rozsahu měl Zdeněk Burian i se známým nakladatelstvím Toužimský a Moravec, které vzniklo v roce 1933, ale s oběma nakladateli spolupracoval již od roku 1929. Ilustroval téměř 120 knižních titulů, mj. E. Vráze, K. Maye, J. Londona, E. Štorcha ad. Pro tyto knihy vzniklo přes 1 750 ilustrací.

V období 20. a 30. let se zrodila i úzká Burianova spolupráce s naším krasovým

badatelem Karlem Absolonem (1877–1960). Vzniklo několik ilustrací na téma speleologický průzkum a život v pravěku. Asi nejznámější je vyobrazení pohřbu halštatského velmože v jeskyni Byčí skála, které je jednou z interpretací nálezů Jindřicha Wankela v polovině 19. století. Absolon však spolupracoval s několika dalšími ilustrátory a Buriana využíval jen okrajově. Kdyby tomu tak nebylo, byl by zřejmě hlavním výtvarníkem pravěkých rekonstrukcí pro pavilon Anthropos, který byl postaven roku 1928.

Poválečné období

Komunistický převrat v roce 1948 postihl řadu osobností. Politiků, hrdinů, herců,

umělců, vědců i živnostníků. Mj. i nakladatelství, se kterými Zdeněk Burian spolupracoval. Samotný Burian nebyl nijak výrazně perzekuován, i když v 50. letech byl režimem osočován. I tak dostával relativně dostatek příležitostí k ilustrování knih a časopisů, i když samozřejmě méně než za první republiky. Od roku 1949 bylo jeho hlavním partnerem Státní nakladatelství dětské knihy, později známé jako Albatros. V něm se spolu s Burianem angažovali známí autoři knih o pravěku, Eduard Štorch či Josef Augusta. V rámci této spolupráce vznikly stovky známých obrazových rekonstrukcí o životě v pravěku. Od jeho počátku v prekambriu až po čtvrtohory. Nezapomenutelné jsou Burianovy obrazy krajiny v karbonu s obřími přesličkami a vážkami, stejně jako vyobrazení mnoha druhů dinosaurů, ptáků a savců. Unikátní jsou i Burianovy nespočetné obrazy pravěkého člověka a jeho života v krajině i jeskyních. Aby však mohl Zdeněk Burian tvořit v rámci těchto atraktivních témat, musel přijímat i zakázky méně dobrodružného charakteru. Nakladatelství Albatros mělo monopolní postavení a diktovalo podmínky. Burian tedy ilustroval i publikace, o které by dříve ani nezaváhal. Spolupracoval i s dětskými časopisy *Pionýr* či *Ohníček*.

Koncem 70. let a zvláště po smrti své manželky se Zdeněk Burian potýkal se zdravotními problémy. Dne 9. června 1981 byl převezen do nemocničního ošetření. Umírá 1. července v nemocnici Na Františku.

Význam díla Zdeňka Buriana přesahuje hranice umělecké tvorby a vstupuje přímo do oblasti vědeckého poznání. Jeho obrazy se staly vizuálními rekonstrukcemi dávno zaniklých světů, které vědcům i široké veřejnosti umožnily nahlédnout do prehistorie způsobem, jenž byl do té doby nepředstavitelný. Burian dokázal spojit precizní studium fosilních nálezů a archeologických pramenů s mimořádným výtvarným talentem, čímž vytvořil syntézu vědecké přesnosti a umělecké imaginace. Jeho rekonstrukce pravěkých zvířat, lidí i prostředí se staly nejen ilustracemi, ale i nástrojem vědecké komunikace – pomáhaly formulovat hypotézy, inspirovaly badatele a zároveň přibližovaly výsledky výzkumu širokému publiku. Burianovo dílo tak dodnes představuje most mezi vědou a uměním, mezi suchým faktem a živým obrazem, který dokáže oslovit lidskou představivost i touhu po poznání. Lze jej považovat za unikátní dědictví, z něhož budou ještě dlouho čerpat další generace. ■